

COB focusgroepen 4e kwartaal 2012 Tilburg

Concept rapportage
Versie 1.1

Op verzoek van
Sociaal en Cultureel
Planbureau
Auteur(s)
Judith van Male
Gerben Bruins
Projectnummer
4521
Datum
22 november 2012

Inhoud

Onderzoeksverantwoording	3
1 Achtergrond	3
2 Opzet, uitvoering en selectie	3
3 Algemeen	4
Resultaat	5
1 Beschrijving van de discussiegroepen	5
2 De stand van zaken in de Nederlandse samenleving	6
3 Reacties op de stelling over de begrijpelijkheid van de politiek	13
4 Verdiepingsthema 1: Nederland in relatie tot Europa en de rest van de wereld	15
5 Tegenstellingen tussen maatschappelijke groeperingen	22
6 Afsluiting	28
Bijlage I: Gespreksleidraad	33
Bijlage II: Respondentenoverzicht	38

Onderzoeksverantwoording

1 Achtergrond

Het Sociaal en Cultureel Planbureau voert sinds 2007 in opdracht van de Voorlichtingsraad elk kwartaal het Continu Onderzoek Burgerperspectieven uit. In dit onderzoek wordt nagegaan hoe de burger op dit moment over de samenleving en zijn eigen leven denkt, hoe (on)tevreden hij is met de regering en overheid, hoe het is gesteld met zijn vertrouwen in de politiek en media en welke problemen hij geagendeerd zou willen zien op de politieke agenda.

In het vierde kwartaal van 2012 komen – naast het vaste onderwerp ‘ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving’ – de thema’s ‘de verhouding van Nederland tot Europa en de rest van wereld’ en ‘tegenstellingen tussen groepen in de Nederlandse samenleving’ in het onderzoek aan de orde.

Het onderzoek bestaat uit een enquête en een focusgroeponderzoek. Het focusgroeponderzoek is verkennend van aard en heeft tot doel de resultaten van de enquête aan te vullen, te verdiepen en te verklaren. In totaal worden ieder kwartaal vier groepen uitgevoerd waarvan Ferro Explore! er telkens twee voor haar rekening neemt.

2 Opzet, uitvoering en selectie

De twee focusgroepen hebben plaatsgevonden in Tilburg op 23 oktober 2012. (Op het moment dat het onderzoek plaatsvindt is de formatie van het tweede kabinet Rutte nog niet afgerond). De opdrachtgever heeft de gesprekken gevolgd via een gesloten tv-circuit. De eerste groep bestond uit hogeropgeleiden (hbo of hoger), de tweede uit lageropgeleiden (mbo-4 of lager).

Voor de twee groepen zijn 20 deelnemers geselecteerd (tien per groep) waarvan vier als reserve (twee per groep). Aan beide groepen hebben 8 personen deelgenomen. Beide groepen zijn op grond van onderstaande criteria geworven:

- zoveel mogelijk gespreid naar leeftijd binnen de leeftijdscategorie van 25 tot 65 jaar;
- zoveel mogelijk spreiding naar gezinssituatie: alleenstaand, samenwonend/gehuwd, met/zonder (thuiswonend) kinderen;
- evenveel mannen als vrouwen;
- minstens de helft bestaat uit werkenden;
- woonachtig in Tilburg of omliggende gemeentes.

De deelnemerslijst is als bijlage opgenomen in dit rapport.

3 Algemeen

Het rapport is tot stand gekomen op basis van een uitgebreide analyse van de uitkomsten. Daarbij zijn zowel verbale als non-verbale signalen (zoals lichaamstaal, intonatie die enthousiasme of juist weerstand verradert) meegenomen. De uitkomsten geven een goede indicatie van de meningen die over het onderzoeksonderwerp leven en welke aspecten daarin een rol spelen. Meninge en gedachte mogen bij kwalitatief onderzoek niet direct getalsmatig worden geëxtrapoleerd (in de zin dat je kan stellen dat als 3 van de 30 deelnemers iets vinden, die mening 'dus' bij 10% voorkomt). Om die reden vermelden wij in onze rapportage geen getallen.

Het rapport is opgedeeld in drie basishoofdstukken: onderzoeksverantwoording, resultaten en conclusies. Gekozen citaten representeren in de ogen van de onderzoeker meningen of houdingen die relevant zijn voor begrip van de context.

Resultaat

1 Beschrijving van de discussiegroepen

In beide groepen is sprake van een levendige discussie. Wel zijn er grote verschillen in hoe de twee groepsdiscussies verlopen. In de groep hogeropgeleiden geven twee deelnemers er al meteen in het begin van de discussie blijk van goed ingevoerd te zijn in het maatschappelijke en politieke debat van dit moment. Ze studeren respectievelijk bestuurskunde en bedrijfseconomie en hebben een duidelijke en beargumenteerde mening over de onderwerpen die ter tafel komen. Dit lijkt er toe te leiden dat sommige deelnemers die de maatschappelijke en politieke ontwikkelingen minder goed volgen, zich enigszins geremd lijken te voelen om deel te nemen. Hoewel de deelnemers verschillende standpunten vertegenwoordigen binnen het politieke spectrum – er zijn deelnemers met duidelijk linkse sympathieën en deelnemers die meer liberale standpunten hebben - leidt dit niet tot polarisatie in de discussie:

De hele marktwerking in de zorg heeft niet goed uitgepakt. 1.1

Hoezo werkt dat dan niet? De premies voor de zorgpremie blijven gelijk of worden in een enkel geval zelfs verlaagd. 1.3

Maar je eigen risico wordt wel verdubbeld. 1.6

Daar staat wel tegenover dat je nu je eigen pakket kunt samenstellen. 1,4

Ook 'eigen belangen' lijken in deze groepsdiscussie geen grote rol te spelen. Deelnemers die te maken hebben met een onverkoopbaar huis en kinderen die binnenkort gaan studeren en te maken krijgen met leningen, lijken hier tamelijk gelaten onder te zijn:

Hebben jullie zelf last van de crisis? (moderator)

Mijn kinderen gaan waarschijnlijk alle drie studeren. Die moeten straks gaan lenen. 1.5

Ik zit met een onverkoopbaar huis. We hebben het maar verhuurd want je raakt het gewoon niet kwijt. 1.1

In de groep lageropgeleiden schromen de deelnemers niet om uitgesproken meningen te ventileren en het van harte oneens te zijn met elkaar:

Ik ben het niet eens met hoe de politiek is omgegaan met migratieprobleem. Het is de reden dat ik op een gegeven moment gestopt ben met stemmen. 2.6

Ik denk dat als je niet stemt, je er dan ook niet over mag oordelen. 2.1

Je kunt toch ook blanco stemmen? 2.4

In beide groepen is de grondtoon optimistisch. Men is over het algemeen blij met de eigen privéomstandigheden en vindt het moeilijk om aan te geven waar men minder blij

van wordt. De hogeropgeleiden noemen abstracte onderwerpen zoals ongelijkheid in de samenleving of de wijze waarop de discussie over Europa in de politiek wordt gevoerd:

Ik kan me wel opwinden over de ongelijkheid in de samenleving, wat in mijn ogen gewoon niet fair is. 1.1

Ik heb me bij de afgelopen verkiezingen wel geërgerd over hoe de discussie over de euro en Europa is gevoerd. Er werden gewoon dingen beweerd die niet kloppen. 1.3

In de groep lageropgeleiden worden vooral alledaagse ergernissen genoemd:

Waar ik chagrijnig van wordt? Moeilijk..... Het zijn vaak van die kleine irritaties die je dagelijks tegenkomt, dingen in het verkeer of in de supermarkt. 2.2

Waar ik mij aan erger? Dat je hier niet kunt pinnen als je wilt parkeren. 2.1

Men ziet wel dat het economisch gezien moeilijke tijden zijn en de problemen zoals armoede de komende jaren mogelijk zullen verergeren. Vooral de hogeropgeleiden gaan er vanuit dat er sprake is van een tijdelijke dip en dat er uiteindelijk betere tijden zullen aanbreken:

Het is een trend en nu zitten we op het laagste punt. Maar uiteindelijk zal het wel weer beter worden. 1.4

Daarbij wordt bij de hogeropgeleiden meerdere malen opgemerkt dat het in vergelijking met andere landen in Nederland allemaal wel meevalt:

Hier gaat het een beetje minder, maar in andere landen gaat het veel minder. Wij hebben een werkloosheid van 6%. In Spanje is die veel en veel hoger. 1.3

2 De stand van zaken in de Nederlandse samenleving

Op de vraag welke thema's op dit moment een rol spelen in de Nederlandse samenleving worden in de groep **hogeropgeleiden** zorg, arbeidsmarkt, huizenmarkt, en onderwijs en langstudeerboete genoemd. Op de zorg wordt verder ingegaan. De zorg zou onbetaalbaar dreigen te worden. Als oorzaken hiervan worden marktwerking en de opheffing van het ziekenfonds genoemd:

Iedereen wil de beste zorg maar dat is niet meer te betalen. 1.6

Het probleem is volgens mij ontstaan na het invoeren van de marktwerking. Dat is keer op keer zo. Als primaire behoeften zoals zorg en energie aan de markt worden overgelaten, gaat het mis. 1.1

Een andere deelnemer trekt dit in twijfel, waarop de volgende discussie volgt:

Hoezo werkt dat niet? Dit jaar blijven de premies voor de basisverzekering gelijk en bij sommige zorgverzekeraars worden ze zelfs verlaagd. 1.3

Maar je eigen risico wordt verdubbeld. 1.6

Maar dan kan je wel je eigen pakket samenstellen. Ik weet niet hoe dat vroeger was. 1.4

Toen was je gewoon voor alles verzekerd. 1.1

Ziekenfonds is dat je in principe alles samen doet. Als er meer zorg nodig is gaat de ziekenfondspremie ook stijgen. In Engeland hebben ze nog steeds een ziekenfondssysteem en daar roept iedereen om marktwerking. 1.3

Het onderwerp pensioen wordt ter tafel gebracht. Dit onderwerp lijkt de gemoederen niet erg bezig te houden. De jongere deelnemers zeggen dat hun ouders er nu mee te maken hebben omdat ze langer moeten werken. In het kader van de verhoging van de pensioenleeftijd wordt het probleem aangekaart van leeftijdsdiscriminatie op de arbeidsmarkt:

Ik vind het heel triest dat je op 50-jarige leeftijd, halverwege je carrière al bijna geen kansen meer hebt op de arbeidsmarkt. 1.6

In de groep **lageropgeleiden** wordt als eerste onderwerp de multiculturele samenleving aangekaart. De deelnemer die dit onderwerp ter tafel brengt, blijkt daar zelf geen voorstander van te zijn. Andere deelnemers zijn het er niet mee eens:

Nou de multiculturele samenleving, de manier waarop die ontstaan is. Eerst waren het alleen de mannen die hierheen gehaald werden. Maar wie heeft er voor gezorgd dat ook de gezinnen hierheen kwamen. Ik vind het een grote blunder dat de politiek daar niets aan gedaan heeft. Die heeft iedereen en allen binnen laten komen. 2.6

Andere culturen spreken mij wel aan. Mensen met andere denkbeelden. Ik ben ook altijd heel nieuwsgierig hoe die mensen in het leven staan. Je hoort vaak verrassende dingen. 2.1

Ik vind het erg kort door de bocht om dat maar op de politiek te schuiven. In andere Europese landen zie je ook veel immigranten. Het is een Europees iets. Je kan je als Nederland niet in een uitzonderingspositie begeven. 2.2

Er zijn heel veel buitenlanders die het heel goed hebben gedaan. 2.8

Van de andere kant is het wel zo dat de gevangenis vol zitten met buitenlanders. 2.6

De banken hebben ons meer gekost dan wat de Marokkaanse jongeren hebben aangericht in Nederland. 2.2.

Je ziet heel veel problemen bij Turken en Marokkanen maar die zijn er ook bij Nederlanders. 2.5

Het gesprek komt op normen en waarden. Opgemerkt wordt dat er weinig respect meer is van jongeren voor ouderen:

Ik ben nog van de generatie die u zei tegen de leraar. Ik was een echte herriemaker maar als er een politiemans in de buurt kwam was ik daar bang voor.
2.5

De 'tegenstander' van de multiculturele samenleving blijkt zijn mening niet op eigen ervaringen te baseren:

Ik heb geen persoonlijke ervaringen met buitenlanders, maar ik heb zoveel gezien. Ik geef je een voorbeeld: de burgermeester bij Pauw en Witteman die zegt dat het zo geweldig is in Amsterdam omdat daar 180 nationaliteiten wonen. Dan zou ik aan hem willen vragen: waar zijn al die Nederlanders gebleven? Die zijn allemaal naar Almere en Lelystad vertrokken. En waarom is dat gebeurd?
2.6

Op de vraag of er nog andere onderwerpen zijn, worden de komende regering en de te verwachten bezuinigingen in de zorg en het onderwijs genoemd. De vrees wordt geuit dat we weer naar vroeger tijden gaan waarin alleen de rijken konden studeren. Dit wordt genuanceerd:

Verwachten we niet te veel. Kijk naar de jaren 60 en 70, toen had je in principe niks. Je had geen tv, geen telefoon. Kinderen speelden nog gewoon buiten. Tegenwoordig moeten ze allemaal een iPhone hebben.

Hierop ontspint zich een discussie of verworvenheden van de toegenomen welvaart alleen maar slecht zijn:

Je kunt het niet meer terug draaien. Als ik de kast van mijn kleinkinderen opentrek word ik bedolven onder het speelgoed. Ik vind dat dus onzin. 2.3

Je ontkomt er niet aan. Ze worden verwend, dat is nou eenmaal onze maatschappij. 2.8

Toen ik zelf 6 was, had ik heel weinig speelgoed. Maar dat was net na de oorlog.
2.3

Als je 15 jaar geleden in de trein zat, had je met iedereen een gesprek. Nu is iedereen met zijn smartphone of laptop bezig. 2.6

Van de andere kant, is dat nou zo slecht. 2.8

Ik ben blij dat die dingen er zijn. 2.6

Maar het is wel allemaal individualistischer geworden. 2.2

De **hogeropgeleiden** vinden het moeilijk om een antwoord te geven op de vraag of het de goede of de slechte kant opgaat met Nederland. Geconstateerd wordt dat Nederland zich in economisch opzicht in een diep dal bevindt. Dat wordt echter ook genuanceerd:

Vanaf 2008 zijn we in een diep dal geraakt. Iedereen is wakker geschud en we proberen het weer op de rails te krijgen maar we zijn er nog lang niet uit. 1.8

In economisch opzicht moet ik hem gelijk geven. Maar verder ben ik tevreden over hoe het hier reilt en zeilt. Als je naar andere landen kijkt, hebben we het hier gewoon heel goed. De wegen zijn hartstikke goed, de zorg ook al moeten we er veel voor betalen. De lonen zijn goed. 1.4

Ik ben ook hartstikke tevreden. Ik studeer bestuurskunde en moet vaak andere landen bestuderen. Wij staan op alle terreinen in de top 3. 1.3

Deelnemers die minder optimistisch zijn over de toekomst van de Nederlandse samenleving noemen de verhoging van de pensioenleeftijd, ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, toenemende werkloosheid met name onder de jeugd en een toenemend armoedeprobleem als negatieve ontwikkelingen:

Ik zie toch wel grote problemen: de verhoging van de AOW-leeftijd in combinatie met een toegenomen werkdruk. En ik zie ook een gat ontstaan tussen mensen met een vaste baan en mensen die geen vast werk kunnen krijgen. 1.6

Daar ben ik het wel mee eens. De kloof tussen mensen met sociaal aanzien en een goed salaris en degenen die daaronder zitten wordt wel heel groot. Mijn moeder werkt bij de voedselbank en die ziet mensen die het heel erg moeilijk hebben om nog rond te komen. 1.7

En dan zie je nog de toename van de werkloosheid onder de jeugd. Dat dreigt een te worden waar we weinig aan hebben. 1.6

In de groep **lageropgeleiden** vindt de helft dat het de slechte kant opgaat met de Nederlandse samenleving. De redenen die hiervoor worden gegeven zijn de verslechtering van de inkomenspositie van de lagere inkomens, met name door de hoger wordende ziektekosten (zorgpremie, eigen risico) en de groter wordende kloof tussen arm en rijk:

We gaan weer terug naar af. Neem nou de zorgverzekering: wanneer is het begonnen dat we een eigen bijdrage moesten leveren? Volgend jaar wordt dat 350 euro. Dat zal alleen maar meer worden. 2.6

De kloof tussen arm en rijk zal alleen maar groter worden. De heren van de bank zijn allemaal graaiers. Dat blijft gewoon doorgaan. 2.3

Voor één van hen is de eigen inkomenssituatie een belangrijke reden voor pessimisme:

Ik zit nu in de ww. Tot 31 mei 2015 krijg ik een uitkering. Daarna krijg ik niks meer omdat mijn vrouw 27 uur werkt. 2.3

Er zijn ook deelnemers die van mening zijn dat het allemaal wel meevalt. Het pessimistische beeld zou vooral veroorzaakt worden door negatieve berichtgeving in de media. Die negatieve berichten zouden de problemen bovendien nog verergeren:

Het komt ook door de negatieve berichten in de media. Dat verergert de problemen alleen maar. Heel veel mensen zonder financiële problemen houden daardoor hun hand op de knip. 2.7

Andere deelnemers vinden dat die terughoudendheid om geld uit te geven geen kwaad kan:

Ja ik geef ook veel bewuster geld uit. 2.3

Ik denk dat we daar ook weer naar toe moeten. Ik zie het ook bij jongeren, die hebben geen besef wat geld inhoudt. 2.5

Economische crisis

Het onderwerp economische crisis blijkt in beide groepen sterk te leven. Iedereen onderkent de ernst van de economische situatie in Nederland.

In de groep **hogeropgeleiden** lijkt niemand zich ernstig zorgen te maken over de effecten van de crisis voor de eigen inkomenspositie. Eén deelnemer vertelt dat zij met een onverkoopbaar huis zit. Ze heeft het huis verhuurd en zegt op betere tijden te wachten. Een andere deelnemer die drie kinderen op de middelbare school heeft, maakt zich enigszins zorgen over het wegvallen van de basisbeurs en het sociale leenstelsel dat daar waarschijnlijk voor in de plaats komt. Wel zijn er verhalen over problemen in familie- of vriendenkring als gevolg van de crisis:

Ik zelf merk er weinig van, maar ik heb wel vrienden die werkloos zijn. En mijn moeder moest weg vanwege een reorganisatie. Die is 62 jaar en die moet nu een andere baan zoeken. 1.2

De twee studerende deelnemers zijn ondanks de crisis optimistisch over hun eigen kansen op de arbeidsmarkt:

Ik denk dat ik wel een baan ga vinden. Mijn vak is overal nodig. 1.8

Ik ben er ook niet bang voor. Met de vergrijzing hebben ze overal mensen nodig. 1.3

Over de vraag wie verantwoordelijk is voor de economische crisis zijn de meningen verdeeld. De banken worden genoemd maar ook de politiek:

De banken zijn in ieder geval verantwoordelijk. 1.5

Ik zie het een beetje als een mix. In de politiek zit het ook niet helemaal lekker, als ik zie wat voor beslissingen ze nemen. Dan denk ik: jongens, jullie zouden voor een heel andere aanpak moeten kiezen. 1.6

Opgemerkt wordt dat een crisis ook hoort bij de economische cyclus:

Zo'n crisis ontstaat gewoon heel langzaam. Uiteindelijk gaat het ook weer beter worden 1.4

De discussie komt op normen en waarden: te lang zou geldelijk gewin de belangrijkste drijfveer geweest zijn in de economie. Daarbij is er discussie over de vraag in hoeverre ook de gewone burger deze mentaliteit kan worden aangerekend :

Lange tijd is alles gericht geweest op geldelijk gewin. 1.1

Iedereen had een soort waas voor ogen. Mensen hebben zich niet gerealiseerd wat voor risico's er achter bepaalde financiële producten zitten. Iedereen loopt achter de kudde aan. Het is vooral onwetendheid geweest. 1.5

Daar ben ik het niet helemaal mee eens. Financiële adviseurs waren vooral op eigen belang uit, maar mensen namen ook niet de moeite om zich in een product te verdiepen. 1.5

Ook in de groep **lageropgeleiden** zijn er weinig verhalen over persoonlijke problemen als gevolg van de crisis. Alleen een deelnemer van begin 60 maakt zich zorgen over zijn inkomenspositie: hij is als gevolg van een burnout zijn baan verloren, kan door zijn leeftijd en de moeilijke arbeidsmarkt geen baan meer vinden, en dreigt binnenkort afhankelijk te worden van de bijstand.

Bij de lageropgeleiden klinkt meer ongerustheid door in de discussie over de economische crisis dan bij de hogeropgeleiden, hoewel die ongerustheid niet door iedereen wordt gedeeld. De ongerustheid betreft zowel de gevolgen van de economische crisis op macroniveau als de gevolgen voor de persoonlijke situatie in de toekomst. Op macroniveau maakt men zich zorgen over de situatie in Europa, met name de economische problemen in Griekenland. Men is bang dat deze problemen zullen overslaan naar Nederland:

Er zijn luchtballen gecreëerd. Niet alleen in Nederland hoor. Wij zijn kleine jongens in vergelijking met Amerika. Maar hier in Europa is het toch wel duidelijk misgegaan. Als we geen concrete stappen nemen zitten we straks in de zelfde situatie als in Griekenland. 2.2

Ja, maar als het echt misgaat, Griekenland gaat failliet en Spanje er achteraan, dan houdt Europa echt niet op te bestaan. 2.4

Sommige deelnemers zijn bang voor sociale onrust die volgens hen uiteindelijk kan escaleren in oorlog:

Op een gegeven moment gaat het zo slecht dat er sociale onrust ontstaat en die onrust kan makkelijk escaleren in oorlog. 2.1

Als er onrust komt en je krijgt rellen, dan moet je je toch wel zorgen gaan maken. 2.3

Ik maak me totaal geen zorgen. 2.4

Je ziet de onrust steeds verder uitbreiden. Daar maak ik me best wel druk over. In Griekenland, Spanje, Portugal, de mensen komen gewoon in opstand. Ze pikken het gewoon niet meer dat ze worden bestolen. 2.3

Ook de economische situatie in Nederland baart sommige deelnemers zorgen. Deze zorgen betreffen dan ook de eigen financiële toekomst. Enkele deelnemers zijn bang dat ze straks de studie van hun kinderen niet meer kunnen betalen:

Als je al die bezuinigingen ziet, als dat gaat gebeuren dan zullen er nog meer mensen zonder werk komen. Dan komen gezinnen in de problemen omdat ze bepaalde dingen niet meer kunnen betalen. 2.6

Dan gaat het niet meer om wel of geen iPad, maar of je de school nog kunt betalen. 2.6

Als je door een winkelstraat loopt, zie je overal lege panden. Dan denk je, dit gaat de verkeerde kant op. Dat baart mij toch wel zorgen. 2.7

Maken jullie je daar zorgen over? Moderator

Ik ga het inderdaad niet redden om mijn kinderen op eigen kosten te laten studeren. 2.1

De deelnemers lijken het er wel over eens te zijn dat bezuinigingen onvermijdelijk zijn. De deelnemer die dit te berde brengt, wordt door niemand weersproken:

Ik geloof wel dat Nederland moet bezuinigen, en bezuinigingen zijn nooit leuk. 2.8

Formatie

De **hogeropgeleiden** zeggen dat ze via de media weinig vernomen hebben van de formatie van de nieuwe regering. Men verwacht dat er fors bezuinigd zal worden en dat die bezuinigingen onder andere de zorg zullen treffen. Verder is men benieuwd met wat voor oplossingen de regering zal komen voor de vastgelopen huizenmarkt.

Eén deelnemer spreekt de hoop uit dat zorgpremie en het eigen risico inkomensafhankelijk worden. Een andere deelnemer zegt het gerechtvaardigd te vinden dat voor studerenden een sociaal leenstelsel wordt ingevoerd.

De samenwerking van de VVD en de PvdA wordt getypeerd als 'hoogst merkwaardig maar op zich wel goed'. De deelnemers verwachten dat deze combinatie wel tot een zekere balans zal leiden in het beleid:

Ik denk wel dat het in balans is. 1.5

Er is geen dominante partij, ze zijn alle twee ongeveer even groot. 1.3

In principe krijg je weer een paars kabinet. Dat waren op zich wel redelijke kabinetten. 1.3

De hogeropgeleiden hebben de indruk dat de formatie in goede harmonie verloopt. De meningen zijn verdeeld over hoe dit zal uitpakken in de samenwerking:

Ik vond wel dat er heel snel een klik was tussen Rutte en Samsom. 1.5

Op een gegeven moment moet dat gaan wringen want er moeten grote concessies worden gedaan. 1.6

Ik denk dat het gewoon een redelijk zakenkabinet wordt. 1.3

De hogeropgeleiden zijn het erover eens dat bezuinigingen nodig zijn ook met het oog op het Europese beleid (3% regeling):

Ik mag hopen dat ze beseffen dat ze de problemen nu eens stevig aan moeten pakken. 1.8

Sowieso met het oog op die 3% regeling. 1.6

De deelnemers zijn tamelijk gelaten over eventuele gevolgen van de bezuinigingen voor hun persoonlijke situatie:

Of het gevolgen voor mij heeft? Het ligt er natuurlijk aan waar ze de grens gaan trekken. 1.2

Je weet niet wat de toekomst brengen gaat. Ik denk dat het voor mij wel gevolgen zal hebben. Maar je kunt weinig anders dan het gewoon te accepteren. 1.4

Ook de **lageropgeleiden** zeggen weinig te hebben vernomen van het formatieproces. Een van de deelnemers heeft uit de media begrepen dat er waarschijnlijk twee belastingschalen gaan komen. Dit leidt tot een discussie over de rol van de media:

Ik hoorde dat er twee belastingschalen gaan komen. Mensen die super veel geld hebben gaan 49% betalen en wij 39%. Ik denk dat dat niet goed is. 2.8

De rol van de media, daar gaat het mis. Iemand oppert een weinig reëel plan en dat komt dan meteen in de krant. 2.2

Ik kan het niet bewijzen, maar volgens mij wordt er bewust naar de media gelekt. Dat doen ze om te kijken hoe de burgers daarop reageren. 2.6

Enkele deelnemers blijken VVD gestemd te hebben. Ze zeggen blij te zijn dat de PvdA niet de grootste is geworden. Een van hen omschrijft de PvdA als een onbetrouwbare partij. Desondanks zijn alle deelnemers, ook de VVD-stemmers, positief over de samenwerking tussen VVD en PvdA. Ze verwachten dat de nieuwe regering langer zal standhouden en dat er meer balans zal zijn in het beleid:

Ik denk dat het wel langer stand zal houden. Je hebt nu maar twee partijen. 2.5

Het zal ook meer in balans zijn. 2.1

3 Reacties op de stelling over de begrijpelijkheid van de politiek

De deelnemers hebben twee stellingen voorgelegd gekregen over de landelijke politiek met de vraag deze eerst individueel te beantwoorden. Dit leverde in de groep **hogeropgeleiden** de volgende resultaten op:

*Wilt u van de volgende vragen aangeven in hoeverre u het ermee eens of oneens bent ?
 Wilt u uw antwoorden in de hokjes aankruisen?*

	zeer oneens	oneens	neutraal	eens	zeer eens
De landelijke politiek is voor mij vaak te ingewikkeld om te kunnen begrijpen.	1	3	1	3	-
De landelijke politiek is voor de meeste mensen te ingewikkeld om te kunnen begrijpen	-	-	2	6	-

Per deelnemer is nagegaan in hoeverre er een discrepantie is tussen de beantwoording van de eerste en tweede stelling. Dit geeft een indicatie of men zichzelf als onvoldoende competent ziet om de politiek te volgen of dat men vindt dat de politiek überhaupt te ingewikkeld is en dat het dus niet aan de burger ligt. Dit levert de volgende resultaten op:

- Bij de hogeropgeleiden blijkt dat de helft zichzelf competenter acht om de politiek te begrijpen dan de gemiddelde burger: deze deelnemers hebben '(zeer) oneens' op de eerste stelling geantwoord en 'eens' op de tweede.
- Twee deelnemers vinden dat de politiek überhaupt te ingewikkeld is: ze achten zowel zichzelf als de gemiddelde burger onvoldoende competent om de politiek te begrijpen.
- Eén deelnemer heeft op beide stellingen met neutraal geantwoord.
- Tot slot is er één deelnemer die het eens is met de eerste stelling en op de tweede stelling met neutraal heeft geantwoord. Tijdens de discussie geeft hij aan dat hij dat niet voor anderen kan beoordelen.

In de discussie blijkt dat de deelnemers het niet zozeer aan de politiek wijten dat deze vaak te ingewikkeld is om te begrijpen, maar aan de interesse van de burgers. Deze nemen onvoldoende de moeite om zich erin te verdiepen:

Je kunt op internet heel veel vinden. 1.4

Maar dan moeten mensen wel meer moeite doen. 1.5

Ik denk dat het vooral met interesse te maken heeft. Als het je interesseert, ga je je er ook meer in verdiepen. 1.2

In de groep **lageropgeleiden** worden de stellingen als volgt beantwoord:

*Wilt u van de volgende vragen aangeven in hoeverre u het ermee eens of oneens bent ?
 Wilt u uw antwoorden in de hokjes aankruisen?*

	zeer oneens	oneens	neutraal	eens	zeer eens
De landelijke politiek is voor mij vaak te	-	6	1	1	-

ingewikkeld om te kunnen begrijpen.					
De landelijke politiek is voor de meeste mensen te ingewikkeld om te kunnen begrijpen	-	4	-	4	-

Uit een vergelijking van de antwoorden op stelling 1 en 2 per respondent komt het volgende naar voren:

- De helft van de lageropgeleiden is het zowel oneens met de eerste als de tweede stelling.
- Twee deelnemers onderschrijven de stelling als het anderen betreft, maar vinden dat de stelling niet voor henzelf opgaat.
- Eén deelnemer is neutraal over de eerste stelling en is het eens met de tweede stelling.
- Eén deelnemer onderschrijft beide stellingen.

Ook de lageropgeleiden zijn van mening dat interesse een belangrijke voorwaarde is voor het wel of niet begrijpen van de politiek: mensen die geïnteresseerd zijn en de moeite nemen om zich erin te verdiepen, zullen de politiek ook kunnen volgen.

Uit de resultaten kan geconcludeerd worden dat in beide groepen geen van de deelnemers van mening is dat de politiek überhaupt te ingewikkeld is of het gevoel heeft minder competent te zijn om de politiek te begrijpen dan de gemiddelde burger. In beide groepen wordt interesse als de belangrijkste voorwaarde gezien om de landelijke politiek te kunnen volgen.

4 Verdiepingsthema 1: Nederland in relatie tot Europa en de rest van de wereld

Op de vraag welk beeld men heeft van Nederland in relatie tot Europa en de rest van de wereld komt in de groep **hogeropgeleiden** als eerste de rol van Nederland als exportland aan de orde. Volgens de deelnemers wordt Nederland wereldwijd gezien als een belangrijk exportland.

Als Europa aan de orde wordt gesteld, wordt allereerst opgemerkt dat Nederland erg veel hulp biedt aan bijvoorbeeld zuidelijke EU-landen. De meeste deelnemers vinden dat niet helemaal terecht omdat Nederland ook zelf economisch moeilijke tijden meemaakt. Men vindt dat het EU-beleid vaak tegen de Nederlandse belangen ingaat:

Ik vind dat Nederland te veel hulp biedt. Het gaat met ons nou niet bepaald goed, maar we leveren heel veel in. 1.4

Aan wie leveren we veel in? Moderator

Aan het zuiden. 1.4

Spanje, Portugal, Italië. 1.6

De laatste jaren gaat het EU-beleid in tegen wat goed is voor Nederland. Het enige wat Nederland en Duitsland wilden was een sterke munt. 1.3

Enkele deelnemers geven aan dat ze het 'EU-verhaal' lastig en ingewikkeld vinden:

Ik vind dat het heel onduidelijk is wat ze daar allemaal doen. Ze lenen geld aan Griekenland, terwijl het hoogst onzeker is of de Grieken dat terug kunnen betalen. 1.5

Ik vind het Europese verhaal erg lastig in elkaar zitten. Ik vind het een behoorlijk rommeltje met een slappe vertegenwoordiging die heel weinig zeggenschap heeft. Ik ben wel voor Europa maar of ze daar nou de goede besluiten nemen.....1.6

De deelnemers zien niet zo snel een oplossing voor de problemen met de euro. Geen financiële ondersteuning van Griekenland kan volgens één deelnemer tot nog grotere problemen voor Nederland leiden. Een andere deelnemer oppert dat er een mentaliteitsverandering bewerkstelligd moet worden in de economisch zwakke landen binnen de EU:

Je ziet in die landen vaak dat er op korte termijn wordt gedacht. Ze dachten lang: o, we hebben een probleem, dan lossen we dat op door het verlagen van de munt. Toen de euro werd ingevoerd kon dat niet meer. Zij moeten zich meer aanpassen aan de stijl van het noorden. 1.3

De deelnemers verschillen van mening over het belang om Griekenland binnen de EU te houden:

Ik denk dat het noodzaak is om Griekenland financieel te ondersteunen en binnen de EU te houden. Want als Griekenland valt, vallen ook hun banken en die zijn weer in handen van de ING en de RABO-bank. 1.3

Ik vraag me af wat er gebeurd zou zijn als Griekenland eerder failliet was gegaan. Volgens mij had het weinig uitgemaakt. Had waarschijnlijk gewerkt als een voorbeeld voor Spanje en Italië. 1.6

De deelnemers zijn het niet eens over het belang van de EU voor Nederland. Een deel denkt dat de euro en open grenzen binnen Europa van essentieel belang zijn voor de Nederlandse economie. Anderen trekken dat belang in twijfel:

De euro is van groot belang voor onze economie. Internationaal hebben we aardig wat connecties. 1.6

Ik zie niet zoveel voordelen. 1.1

Nee? Dat je makkelijker kunt handelen met buurlanden. Nederland en Duitsland zijn economisch nauw aan elkaar verbonden. Vroeger was de gulden gekoppeld aan de mark.1.8

In Griekenland gaan ze veel eerder met pensioen. En als ze tekort komen mogen wij dat bijbetalen. 1.1

Als het om de rest van de wereld gaat, is men van mening dat Nederland zich wel wat terughoudender mag opstellen. De deelnemers denken dat de bemoeienis van Nederland met internationale vredesmissies en internationale instituties (genoemd worden de VN en de G20) vooral voortvloeit uit een verlangen naar invloed en 'erbij horen'. Men vindt dat deze bemoeienis niet direct in het belang van Nederland is:

Ik denk dat we ons een stuk passiever moeten opstellen. In Afghanistan en Irak hebben we niets te zoeken. We lopen te veel Amerika achterna, denk ik. 1.3

Er wordt gezegd: als je niet meedoet, mag je niet bij de G20 aanzitten. Ik denk dat dat voor Nederland niet veel uit maakt of ze er wel of niet bijzitten. 1.6

De deelnemers zijn het erover eens dat ontwikkelingssamenwerking een goede zaak is mits het een structurele bijdrage levert aan de economische ontwikkeling in de derde wereld. De meeste deelnemers vinden dat er geen geld naar deze landen moet gaan als het door corruptie en gebrek aan organisatie niet effectief kan worden ingezet:

Het levert zo weinig op. Er wordt een waterput aangelegd zodat ze de gewassen kunnen besproeien en na een jaar is die waterput alweer ingestort. Ze hebben gewoon de mentaliteit niet om dat goed te onderhouden. 1.1

Ze zouden beter ondersteund moeten worden. 1.5

Ik heb ook het gevoel dat er veel corruptie is. 1.4

Ze zouden er productie-eenheden naar toe moeten brengen. Korea is ook zo begonnen. Dan kunnen ze hun eigen producten maken en exporteren. 1.6

De deelnemer die vindt dat rijke landen als Nederland de plicht hebben om armere landen te helpen vindt weinig gehoor binnen de groep:

We zijn rijk en hebben de plicht te helpen. Een gedeelte van onze rijkdom is te danken aan alles wat we daar hebben weggehaald. 1.3

Op de vraag waaraan Nederland internationaal wel een bijdrage zou moeten leveren wordt het piraterijprobleem genoemd:

Ja de piraterij, dat is gewoon ons directe belang. Daar varen onze schepen. 1.3

De deelnemers zijn het erover eens dat Nederland zich beter niet kan bemoeien met brandhaarden zoals Irak, Afghanistan en Syrië:

Syrië is onoplosbaar; daar heb je twee moslimgroepen die heel erg van elkaar verschillen en het nooit eens zullen worden. 1.6

Als je kijkt naar Afghanistan en Irak, keer op keer wordt het geprobeerd, maar dat gaat natuurlijk nooit werken. Ik denk dat we daar gewoon de boel de boel moeten laten. Het klinkt misschien hard maar het heeft geen nut om daar miljarden uit te geven die we zelf niet kunnen missen. 1.3

In de groep **lageropgeleiden** verschillen de meningen als het over het belang van Europa voor Nederland gaat. Er zijn deelnemers die vinden dat er te veel geld naar Brussel gaat en de EU zich met te veel zaken in Nederland bemoeit. Daartegenover staan deelnemers die van mening zijn dat het lidmaatschap van de EU heel belangrijk is voor Nederland en de Nederlandse economie:

Ik denk dat er veel te veel geld naar Brussel gaat voor wat ze doen. Ik vind ook dat er te veel dingen zijn waarmee ze zich bemoeien. 2.1

Maar de kansen van Nederland in het buitenland zijn zo groot, daardoor krijg je weer meer werkgelegenheid. 2.5

Europa is gewoon niet meer weg te denken. 2.6

Er moeten gewoon twee laagjes zijn. Dingen die je Europees moet regelen en zaken die op landniveau geregeld moeten worden. 2.3

Als je naar Engeland en Scandinavië kijkt, die hebben geen euro maar daar gaat het best goed. 2.8

We hebben in Europa al 60 jaar geen oorlog meer. Dat is in de geschiedenis nog nooit voor gekomen. 2.6

Dat ze al twee jaar bezig zijn op welke manier ze Griekenland gaan helpen, dan krijg je toch een heel raar beeld. 2.2

Men veronderstelt dat de andere Europese partners positief zijn over de rol van Nederland binnen de EU: Nederland zou de hoogste bijdrage betalen en als een stabiele en betrouwbare partner gelden:

Nederland is het land dat het meeste bijdraagt aan de EU. Daarom is Europa blij met Nederland. 2.4

Nederland is natuurlijk ook een stabiele partner. Wij zijn ook heel goed in diplomatie. 2.2

Nederland speelt volgens de deelnemers een belangrijke rol als exportland. Verder blinkt Nederland volgens hen uit als expert op het gebied van waterbouwwerken en watermanagement:

Wij zijn heel erg sterk in waterbouw. Daar kunnen we in het buitenland best een ondersteunende rol in spelen. Andere landen hebben daar een hoge pet van op. We zouden ons op dat gebied actiever moeten opstellen. 2.5

De vraag wordt opgeworpen of Nederland als klein land überhaupt invloed kan uitoefenen op internationaal terrein. Sommige deelnemers twijfelen hieraan, anderen denken dat Nederland net zoveel kansen heeft als andere landen. Opgemerkt wordt dat een onderscheid gemaakt moet worden tussen politiek en bedrijfsleven:

Je haalt politiek en bedrijfsleven door elkaar. Het Nederlandse bedrijfsleven kan heel veel: we hebben heel veel multinationals in Nederland. In de politiek zitten we veel meer vast aan de rol van de EU. 2.4

Ik denk dat Nederland vooral het bedrijfsleven moet steunen. Wij weten hoe we dijken moeten bouwen en de rest van de wereld niet. En we zijn heel erg goed in de muziekbusiness: Nederland heeft de beste dj's. 2.4

Over het algemeen hebben de deelnemers een minder hoge pet op van de politiek als het om de internationale rol van Nederland gaat:

In Europa moeten we gewoon ja blijven knikken en meelopen. 2.4

Je hebt mensen in de politiek nodig die kennis hebben van het internationale bedrijfsleven. En dan moeten ze wel staan voor wat ze doen. Dat zie je nu heel weinig. 2.2

De deelnemers zijn van mening dat Nederland zich te veel met het buitenland bemoeit als het om politieke zaken en conflicthaarden gaat. Terughoudendheid op dit gebied zou volgens de deelnemers onze rol als handelsland niet in de weg hoeven te staan:

We bemoeien ons overal mee en staan altijd vooraan als er ergens oorlog moet worden gevoerd. 2.5

Ik zie Nederland een beetje als kleinste jongetje achterin de klas dat heel hard staat te roepen. 2.2

We roepen wel hard, maar we luisteren niet. 2.5

Ik denk dat we heel goed handel kunnen drijven zonder ons met de buitenlandse politiek te bemoeien. 2.4

Een andere deelnemer deelt die mening niet en ziet bemoeienis met de internationale politiek ook als een manier om de handel met andere landen te bevorderen:

Handel wordt wel vaak via de politiek opgestart. De handel met China is op die manier opengegooid. 2.6

De deelnemers kaarten zelf het onderwerp ontwikkelingshulp aan. Opgemerkt wordt dat er miljarden naar Afrika zijn gegaan maar dat dat heel weinig heeft uitgehaald. Daar is niet iedereen het mee eens. Er ontstaat een discussie over het nut van ontwikkelingshulp en onze morele plicht om te helpen:

Er gebeurt echt wel iets mee. Mensen krijgen voorlichting, de armoede wordt bestreden. 2.8

Ik ken iemand die al 8 jaar in Afrika werkt. Die zegt dat je de mentaliteit van Afrikanen niet kunt veranderen. Je kunt er geld in blijven stouwen, maar dat werkt gewoon niet. 2.3

Ja, maar is dat niet onze eigen schuld? Vroeger zijn wij naar Afrika gegaan, wij hebben er landen van gemaakt en vervolgens is het een rotzooitje geworden. 2.4

De deelnemers zijn het erover eens dat het goed is om andere landen te helpen als dat ook tot structurele verbeteringen leidt. Men is het er niet over eens of aan die hulp ook duidelijke grenzen gesteld moeten worden:

Ik denk dat het heel goed is als wij daar helpen om daar projecten op te zetten die ze dan zelf over kunnen nemen. 2.8

Mensen daar moeten leren om zichzelf te helpen. 2.6

En dan moeten we ook eisen dat er veranderingen in een bepaald tijdsbestek plaatsvinden. 2.2

Dat lijkt me moeilijk, je kunt nooit vooraf zeggen: dit gaan we binnen 5 jaar oplossen. 2.6

Op de vraag wat drijfveren zijn om derde wereldlanden te helpen, worden 'het streven jezelf goed te voelen' en 'het sussen van het geweten' genoemd. Een deelnemer vindt dat Nederland als welvarend land ook een morele verplichting heeft om andere landen te helpen.

Stelling

Aan de deelnemers is plenair de volgende stelling voorgelegd: *De Nederlandse regering moet zich minder richten op het buitenland en meer op de problemen in eigen land.*

De **hogeropgeleiden** hebben moeite om de vraag te beantwoorden of ze deze stelling wel of niet onderschrijven. Men vindt dat gekeken moet worden naar het belang van Nederland. Als het om de economie gaat, worden de Nederlandse belangen volgens de deelnemers beter gediend als Nederland zich wel op het buitenland, en dan met name op Europa, richt:

Ik denk dat het voor de Nederlandse economie wel belangrijk is als we ons op Europa richten. 1.3

Ook ontwikkelingsamenwerking wordt naar aanleiding van de stelling aan de orde gesteld, dit als reactie op de opmerking dat de belangen van de Nederlandse economie leidend zouden moeten zijn voor onze bemoeienissen met het buitenland:

Ik vind dat we ook moeten helpen in arme landen: mensen die geen zorg hebben, geen ziekenhuizen, geen onderwijs. Dat is niet eerlijk want wij hebben het hier hartstikke goed. 1.5

Dit leidt tot een herhaling van de discussie die al eerder gevoerd is: in hoeverre zijn gelden voor ontwikkelingshulp effectief, en als ze niet effectief (genoeg) zijn, moeten we dan nog wel helpen:

Ik ben wel voor ontwikkelingshulp, maar dan moet het wel een beetje rendement opleveren. 1.6

Ik zit er een beetje tussenin. We moeten wel beseffen dat we bevoorrecht zijn dat we hier in Nederland wonen. Maar je moet natuurlijk ook nadenken of het wat oplevert. 1.2

Ik vind dat zo egocentrisch. 1.5

In plaats van geld geven, kun je ze ook helpen om hun economie op gang te helpen. 1.3

Jij zit op het economische vlak en ik op het sociale. 1.5

De deelnemers geloven niet dat een overheveling van geld voor ontwikkelingshulp naar armoedebestrijding in Nederland, bijvoorbeeld door meer steun aan de voedselbanken, iets oplost:

De voedselbanken zijn er niet vanwege geldgebrek. Daar ligt een structureel probleem aan ten grondslag. 1.3

Maar ook het helpen van arme landen met geld wordt niet als een oplossing gezien:

Als de rijkste 2% mensen op aarde hun geld zouden afstaan, zouden er geen armen meer bestaan. Maar daar los je de armoede niet mee op. 1.8

Kennis is belangrijk. Als je kennis aan productiemiddelen koppelt dan komt de economie vanzelf op gang. 1.6

Concluderend

Zowel de lager- al hogeropgeleide deelnemers zijn van mening dat Nederland er niet aan ontkomt om zich te bemoeien met het buitenland. Daarbij dienen de belangen van de Nederlandse economie voorop te staan. Zo vindt men het legitiem dat Nederland een bijdrage levert aan de bestrijding van piraterij voor de kust van Oost-Afrika omdat deze ook een bedreiging vormt voor Nederlandse schepen. Men wijst een bijdrage van Nederland aan vredesmissies zoals in Afghanistan af omdat het Nederlandse belang hier op geen enkele manier mee zou worden gediend. Ook het lidmaatschap van de EU wordt in dat licht gezien. Een belangrijke reden om lid te blijven van de EU, is dat de Nederland als exportland belang heeft bij open grenzen in Europa. Een reden om eruit te gaan zou volgens de deelnemers kunnen zijn dat Nederland te veel moet bijdragen aan het oplossen van de economische problemen in Zuid-Europese landen.

5 Tegenstellingen tussen maatschappelijke groeperingen

Op de vraag welke tegenstellingen men in de Nederlandse samenleving ziet wordt bij de **hogeropgeleiden** allereerst de tegenstelling tussen allochtonen en autochtonen genoemd. Deelnemers die deze tegenstelling groot vinden, blijken vooral te denken aan migranten die nog niet goed geïntegreerd zijn:

Dat hele moslimgebeuren vind ik een lastige. Je kunt ze niet allemaal over een kam scheren. Maar soms zijn ze onwrikbaar in hun geloof. Je hebt natuurlijk ook veel moslims die heel snel verwesteren. 1.6

Andere hogeropgeleide deelnemers vinden dat deze tegenstelling vaak overdreven wordt, mede als gevolg van een te veel aan media-aandacht.

Daarnaast worden ook de tegenstelling tussen links en rechts, en tussen hoger- en lageropgeleiden genoemd. Die laatste tegenstelling wordt niet door iedereen onderschreven:

*Die tegenstelling zie ik niet. Ik vind dat Nederland erg hoog opgeleid is. 1.4
Je ziet wel dat de verschillen toenemen tussen mbo'ers en hbo'ers. Vooral het verschil in beloning wordt steeds groter. 1.3*

De deelnemers hebben een lijstje met mogelijke tegenstellingen tussen maatschappelijke groeperingen voorgelegd gekregen met de vraag hoe groot de tegenstelling volgens hen is tussen de betreffende groepen. Deze vraag hebben de deelnemers eerst individueel beantwoord. Hieronder de resultaten voor de **hogeropgeleiden**:

Hieronder staan steeds twee sociale groeperingen die van elkaar verschillen en zelfs weleens in strijd met elkaar zijn. Kunt u telkens aangeven hoe groot volgens u in ons land de tegenstelling is tussen deze twee groepen.

Slechts één antwoord mogelijk

De tegenstelling in ons land	Zeergroot	Groot	Niet zo groot	Helemaal geen tegenstelling	Weet niet	Wel/geen probleem (ja/nee)
tussen arme en rijke mensen	-	6	2	-	-	4x ja 4x nee
tussen allochtonen en autochtonen	-	5	3	-	-	3x ja 5x nee
tussen de arbeidersklasse en middenklasse	-	2	5	1	-	8x nee
tussen lager- en hogeropgeleiden	-	7	1	-	-	4x ja 4x nee
tussen werkgevers en werknemers	-	3	3	2	-	2x ja 6x nee
tussen vrouwen en mannen	-	-	4	4	-	8x nee
tussen werklozen en mensen die werk hebben	-	5	3	-	-	2x ja 6x nee
tussen jongeren en ouderen	-	7	-	-	1	3x ja 5x nee

In de discussie spreken deelnemers die een grote tegenstelling tussen rijk en arm zien, de veronderstelling uit dat arme mensen minder mogelijkheden hebben om hun leven zelf vorm te geven en daardoor ook minder gelukkig zijn dan rijke mensen. Degenen die deze tegenstelling als problematisch ervaren, hebben de indruk dat de kloof tussen arm en rijk in onze samenleving steeds groter wordt. Niet iedereen is het hier mee eens:

Ik zie niet waarom het verschil tussen arm en rijk een probleem is. Je hebt nou eenmaal mensen die het niet zo ver schoppen. Maar zijn ze dan ongelukkig? 1.4

Precies: ik ken mensen bij mij in de buurt die veel geld hebben maar heel ongelukkig zijn. 1.8

Maar geen geld maakt wel ongelukkig. Er is altijd een kloof tussen arm en rijk, maar het gaat erom hoe groot die is. Ik denk dat die kloof in Nederland een van de kleinste is in de wereld. 1.3

Maar niet iedereen krijgt de gelegenheid om het ver te schoppen. 1.5

Als je hier als kind in een arm gezin wordt geboren, krijg je toch dezelfde kansen in het onderwijs als rijkere kinderen. Iedereen kan hier tegen redelijke kosten studeren. Als je in andere landen arm wordt geboren, is de kans groot dat je ook arm blijft. 1.3

Een deelnemer vreest dat de groter wordende tegenstelling tussen arm en rijk ook kan leiden tot meer criminaliteit:

Ik ben bang dat het ook tot meer criminaliteit gaat leiden. Als je in een bepaald milieu wordt geboren, word je ook gestimuleerd om te studeren en krijg je andere normen en waarden mee. 1.1

De helft van de deelnemers ziet een grote tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden. Hun indruk is dat lageropgeleiden slechtere kansen hebben op de arbeidsmarkt en daardoor vaker werkloos raken. Deelnemers die deze tegenstelling niet zo groot vinden, merken op dat dit meer aan het soort opleiding ligt dan aan het opleidingsniveau:

Ik denk dat dat ook aan het soort opleiding ligt. Zo is er heel veel vraag naar technisch opgeleide mensen op mbo-niveau.

Een andere tegenstelling die tussen lager- en hogeropgeleiden wordt geconstateerd is het stemgedrag. Lageropgeleiden zouden eerder op partijen stemmen die op korte termijn dingen beloven, terwijl hogeropgeleiden meer aangesproken worden door partijen met een visie op de langere termijn:

Het lenteakkoord bijvoorbeeld, trekt juist hogeropgeleiden. 1.3

Deelnemers die een grote tegenstelling tussen werkgevers en werknemers zien, baseren dit op de verzwakking van de rechtspositie van werknemers. Hierdoor zouden werkgevers steeds hogere eisen aan hun werknemers stellen:

Ze redeneren: voor jou tien anderen. De werkdruk wordt steeds hoger gelegd. 1.1

Je wordt steeds minder als mens en steeds meer als economisch goed gezien. De binding tussen werknemer en werkgever is ver te zoeken. 1.6

Deelnemers die een grote tegenstelling zien tussen werkenden en werklozen, denken daarbij vooral aan kansarme werklozen, bijvoorbeeld 50-plussers:

Voor mensen van boven de 50 speelt vooral de financiële onzekerheid een rol. 1.5

Ik denk ook dat je in een sociaal isolement raakt als je werkloos bent en weinig perspectief hebt op werk. 1.2

Ik weet niet of die tegenstelling zo groot is. Ik heb een broer die door de bezuinigingen ontslagen is, met een vast contract dus. Heeft hij het slecht? Ik

denk dat dat wel meevalt. Hij kreeg een andere baan aangeboden, maar die heeft hij geweigerd omdat het salaris lager was dan bij zijn vorige baan. 1.4

Bijna alle deelnemers constateren een grote tegenstelling tussen jongeren en ouderen. Dit wordt op drie aspecten gebaseerd:

- Ouderen zouden een beter arbeidsethos hebben dan jongeren:

Jongeren hebben al snel zoiets van: moet ik dat werk doen? Ze melden zich vaker ziek of nemen vaker een baaldag op, terwijl ouderen gewoon doorwerken als ze zich niet helemaal lekker voelen. 1.3

- Ouderen worden ondergewaardeerd in de samenleving:

Ouderen worden al snel gezien als een kostenpost. Ik ben het daar niet mee eens, want ouderen doen nog heel veel, bijvoorbeeld vrijwilligerswerk. 1.6

- Jongeren zijn veel sneller dan ouderen met het adapteren van de nieuwste technologische ontwikkelingen:

De kinderen van nu groeien er mee op. Ouderen blijven daarin vaak achter. 1.4

In de groep **lageropgeleiden** wordt allereerst de tegenstelling tussen arm en rijk genoemd. In de discussie die hierop volgt klinkt enige boosheid door:

De rijken worden steeds rijker en de armen steeds armer. 2.7

Daar ben ik ook bang voor, zeker nu ze met nieuwe bezuinigingsplannen komen. 2.8

Ze doen niets aan de verrijking van sommige mensen. Bij de banken krijgen ze nog steeds 18% salarisverhoging. 2.3

En mensen die nu 52% belasting betalen, gaan straks 49% betalen. 2.8

En als je naar AOW'ers kijkt, die gaan er straks 4.500 euro op achteruit. 2.3

Ook de **lageropgeleiden** vullen individueel de vraag over tegenstellingen in. Hieronder zijn de resultaten weergegeven:

Hieronder staan steeds twee sociale groeperingen die van elkaar verschillen en zelfs wel eens in strijd met elkaar zijn. Kunt u telkens aangeven hoe groot volgens u in ons land de tegenstelling is tussen deze twee groepen.

Slechts één antwoord mogelijk

De tegenstelling in ons land	Zeer groot	Groot	Niet zo groot	Helemaal geen tegenstelling	Weet niet	Wel/geen probleem (ja/nee)
tussen arme en rijke mensen	-	7	1	-	-	4x ja 4x nee
tussen allochtonen en autochtonen	-	2	6	-	-	2x ja 6x nee
tussen de arbeidersklasse en middenklasse	-	1	7	-	-	1x ja 7x nee
tussen lager- en hogeropgeleiden	-	4	3	-	1	1x ja 7x nee
tussen werkgevers en werknemers	-	4	2	1	1	2x ja 6x nee
tussen vrouwen en mannen	-	1	3	4	-	8x nee
tussen werklozen en mensen die werk hebben	-	6	2	-	-	4x ja 4x nee
tussen jongeren en ouderen	2	2	4	-	-	4x ja 4x nee

Op één na zien alle deelnemers een grote tegenstelling tussen arm en rijk. Degenen die deze tegenstelling ook als problematisch ervaren geven aan bang te zijn voor sociale onrust als die tegenstelling nog groter wordt:

Er kunnen conflictsituaties ontstaan, dat mensen het niet meer pikken. 2.3

Zie jij dadelijk een paar Friezen met hooivorken naar Den Haag trekken? 2.4

Nee, maar nu gaat het goed met Nederland. 2.3

Van de twee deelnemers die een grote tegenstelling zien tussen allochtonen en autochtonen, blijkt er één zich vooral zorgen te maken over de intolerantie jegens allochtonen:

Niet zozeer voor mezelf, maar ik zie mensen die een sterke mening hebben over allochtonen, een mening waar ik van schrik. 2.8

De andere deelnemer die 'groot' heeft ingevuld, vindt dat de migratie van met name moslims tot veel problemen heeft geleid omdat deze migranten zich onvoldoende zouden aanpassen aan de Nederlandse samenleving. Andere deelnemers geven er blijk van het niet met hem eens te zijn:

Zij komen naar ons land. Wie moet zich dan aanpassen? 2.6

Ik denk dat die tegenstelling tussen autochtoon en allochtoon heel erg opgeklopt is. 2.2

De collega waar ik het meest op kan bouwen is een Irakees. 2.4

De helft van de lageropgeleide deelnemers ziet een grote tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden. De tegenstelling zou veroorzaakt worden door onbegrip over en weer. Dit onbegrip zou voortvloeien uit verschillen in hoe beide groepen 'functioneren':

Ik denk dat die tegenstelling zo groot is omdat ze elkaar niet begrijpen. 2.4

Ik heb een kind op het vmbo en een op het vwo. Die liggen elkaar totaal niet. 2.1

Ik denk dat hoger- en lageropgeleiden ook aanvullend zijn: hogeropgeleiden zitten in het beleid, terwijl lageropgeleiden in de uitvoering zitten. 2.5

Maar ze verdragen elkaar niet. 2.1

Deelnemers die een grote tegenstelling zien tussen werknemers en werkgevers baseren deze op de afgenomen baanzekerheid van veel werknemers (als gevolg van de economische recessie):

Ik denk dat die tegenstelling groter is geworden omdat mensen minder zeker zijn van hun baan. Ze durven niet meer tegen hun werkgever in te gaan omdat ze vrezen dat ze dan eerder in aanmerking zullen komen voor ontslag. 2.4

Ook de afstand tussen management en werkvloer wordt als oorzaak genoemd voor de tegenstelling tussen werknemers en werkgevers:

Er komen steeds meer managers, die weten niet meer wat er op de werkvloer gebeurt.

De meeste deelnemers zien een grote tegenstelling tussen werklozen en mensen met werk. De deelnemer die huisman is, zegt deze tegenstelling zelf dagelijks te ervaren:

In onze samenleving wordt er automatisch van uitgegaan dat mannen werken. Bij ons heeft toevallig mijn vrouw een baan. Als ik bij de school sta om mijn kinderen op te halen, wordt er toch raar tegen mij aangekeken. 2.2

De helft van de deelnemers, zowel jongere als oudere, ziet een grote tegenstelling tussen jongeren en ouderen. De jongere deelnemers vinden dat de ouderen in het voordeel zijn omdat ze vaak in de 'de goede' tijd een huis hebben kunnen kopen en niet zo lang hoeven door te werken als de jongere generaties. De ouderen vinden dat zij in het nadeel zijn omdat ze te maken hebben met leeftijdsdiscriminatie op de arbeidsmarkt:

Wij moeten waarschijnlijk tot ons 70^e doorwerken. 2.7

Ik ben op mijn 16^e begonnen en heb 42 jaar gewerkt. Nu ben ik werkloos geworden en heb ik geen kans op werk en nergens recht op. 2.3

Maar jullie hebben kunnen sparen. Wij zijn blij dat we onze huizen kunnen betalen. Als ik kijk naar mijn eigen familie: die hebben toen ze in de twintig waren een huis gekocht. Dat huis is enorm in waarde gestegen. Die hebben best wel een aardige bankrekening. 2.8

Concluderend

In geen van beide groepen lijkt het onderwerp 'tegenstellingen tussen maatschappelijke groeperingen' sterk te leven. Over het algemeen vindt men het moeilijk om zelf tegenstellingen te noemen. De voorgelegde tegenstellingen die als groot worden ervaren, spelen voor de deelnemers nauwelijks of niet op persoonlijk niveau.

6 Afsluiting

In beide groepen zijn de deelnemers positief over het feit dat de regering aan het Sociaal en Cultureel Planbureau opdracht geeft om deze groepsdiscussies te houden met als doel om na te gaan wat er onder gewone Nederlandse burgers leeft. Hiermee geeft de regering volgens de deelnemers een signaal af dat zij serieus geïnteresseerd is in wat gewone Nederlanders van de samenleving en de politiek vinden.

Conclusies

Op 23 oktober 2012 hebben in Tilburg twee focusgroepen plaatsgevonden in het kader van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven vierde kwartaal 2012. Aan de eerste groep hebben acht hogeropgeleiden (hbo en hoger) deelgenomen, aan de tweede groep acht lageropgeleiden (mbo-4 en lager). Op het moment dat het onderzoek plaatsvond, was de formatie van de nieuwe regering nog niet afgerond.

1 De stand van zaken in de Nederlandse samenleving

Bij de hogeropgeleiden overheersen de economische thema's in de discussie. Hoewel de crisis voor de hogeropgeleiden duidelijk voelbaar is (een onverkoopbaar huis, hogere kosten voor studerende kinderen) is men niet pessimistisch over het verloop van de crisis. Men gelooft dat de economie ook weer uit het dal zal raken en heeft de indruk dat de gevolgen van deze crisis nog wel meevallen: Nederland is nog steeds een goed georganiseerd land (goede zorg, goed en betaalbaar onderwijs en een goed onderhouden wegennet) en de werkloosheidscijfers vallen nog wel mee, zeker in vergelijking met landen als Spanje en Griekenland. Geen van de deelnemers ziet de crisis als een echte persoonlijke bedreiging in die zin dat men bang is voor een substantiële inkomensachteruitgang.

Binnen de groep hogeropgeleiden zijn verschillende oriëntaties binnen het politieke spectrum vertegenwoordigd, linkse en meer liberale. Dit leidt echter niet tot een gepolariseerde discussie. Men zoekt over het algemeen de nuance als het om onderwerpen gaat als 'de marktwerking in de zorg' of 'Europa en de euro'. In de discussie blijkt weinig van ongenoegen met de samenleving: onderwerpen als 'verloedering van normen en waarden' en 'grensoverschrijdend gedrag in de publieke ruimte' komen nauwelijks aan de orde. Wel wordt het migratie- en integratievraagstuk even aangestipt bij de discussie over tegenstellingen in de samenleving, maar dit onderwerp wordt niet verder uitgediept.

Ook bij de lageropgeleiden is de economische crisis een belangrijk thema. Hier is men duidelijk pessimistischer: men verwacht dat de crisis tot een structurele vergroting van de kloof tussen arm en rijk zal leiden en dat mensen met lage inkomens het steeds slechter zullen krijgen. Dit kan volgens sommigen leiden tot sociale onrust en conflicten binnen de samenleving. Sommige lageropgeleiden zien de economische crisis ook meer als een persoonlijke bedreiging. Oudere deelnemers zonder werk zijn bang in de bijstand te komen, deelnemers met kinderen vrezen dat studeren straks onbetaalbaar zal worden door de invoering van een leenstelsel.

Migratie en integratie komen in de groep lageropgeleiden uitgebreid aan de orde. Oorzaak hiervan is dat één deelnemer een uitgesproken negatief standpunt heeft over migratie: hij verwijt het de politiek dat ze niets gedaan heeft om de migratie van grote

groepen moslims naar Nederland tegen te houden en ziet grote maatschappelijke problemen als gevolg van een falend integratieproces. De andere deelnemers blijken zijn mening niet te delen: ze vinden dat deze problemen overdreven worden en zien ook voordelen van de multiculturele samenleving.

In beide groepen is men positief over de samenwerking van VVD en PvdA: het feit dat twee partijen deel uitmaken van de regering zal volgens de deelnemers tot meer stabiliteit leiden, en de combinatie van een liberale en sociaaldemocratische partij zal zorgen voor meer evenwicht in het beleid. Als men iets verwacht van de nieuwe regering dan zijn het bezuinigingen: men gaat er vanuit dat er met name bezuinigd zal worden op de hypotheekrenteaftrek en de zorg.

In beide groepen lijken de deelnemers zich weinig zorgen te maken over hun vermogen om de landelijke politiek te volgen. Zowel lager- als hogeropgeleiden gaan er vanuit dat iedereen die geïnteresseerd is in de landelijke politiek en de moeite neemt om zich erin te verdiepen, ook in staat moet zijn om te begrijpen wat zich in het politieke bedrijf afspeelt.

2 Nederland in relatie tot Europa en de rest van de wereld

Bij het onderwerp 'Nederland in relatie tot Europa' worden in beide groepen 'Nederland als exportland' en de eurocrisis aan de orde gesteld. Zowel de lager- als hogeropgeleiden zijn van mening dat open grenzen binnen Europa belangrijk zijn voor Nederland. Over de voordelen voor Nederland van één munt binnen de EU, zijn de meningen wel verdeeld. Onder de hogeropgeleiden zijn enkele deelnemers die van mening zijn dat de euro heel belangrijk is voor de Nederlandse economie. Andere deelnemers, hoger- en lageropgeleid, twijfelen daaraan en noemen landen als Zwitserland en Denemarken als voorbeelden van landen die economisch goed functioneren en geen euro hebben.

Ook over de noodzaak om zuidelijke landen zoals Griekenland, Spanje en Portugal financieel te steunen wordt verschillend gedacht. Sommige hogeropgeleide deelnemers, dezelfde die voorstander zijn van de euro, zijn van mening dat die steun noodzakelijk is en uiteindelijk ook in het belang van Nederland. De meeste deelnemers, lager- en hogeropgeleid, vinden het moeilijk om hier een standpunt over te vormen. Men vindt dat de materie daarvoor te complex is. Bij de beslissing om zuidelijke landen wel of niet te steunen moet het Nederlandse belang in hun ogen leidend zijn. Dit geldt ook voor bemoeienissen van Nederland met de rest van de wereld. Men is van mening dat Nederland weinig te zoeken heeft in conflictharden zoals Afghanistan en Irak. Een bijdrage aan de bestrijding van de piraterij voor de kust van Oost-Afrika vindt men wel wenselijk omdat ook Nederlandse schepen hier last van hebben

De hoger- en lageropgeleiden vinden het gerechtvaardigd dat Nederland investeert in ontwikkelingssamenwerking. Voorwaarde is wel dat ontwikkelingshulp leidt tot structurele verbeteringen in de landen die steun ontvangen. Uiteindelijk moet hulp ertoe leiden dat het betreffende land zichzelf kan redden en geen steun meer nodig heeft.

3 Tegenstellingen in de samenleving

De hoger- en lageropgeleiden reageren verschillend op het thema 'tegenstellingen tussen groeperingen in de samenleving'. Hoewel er geen grote verschillen zijn in de gesignaleerde tegenstellingen en de perceptie van de omvang van deze tegenstellingen, lijkt het onderwerp de hogeropgeleiden minder bezig te houden dan de lageropgeleiden. Hogeropgeleiden lijken deze tegenstellingen ook minder persoonlijke te ervaren dan de lageropgeleiden. Als ze bijvoorbeeld een grote tegenstelling signaleren tussen werklozen en mensen die werk hebben, dan hebben ze het over werklozen die kansarm zijn op de arbeidsmarkt. De werklozen in hun eigen omgeving blijken niet tot die categorie te horen. De hogeropgeleiden zijn ook meer geneigd om tegenstellingen te relativiseren. Zo wordt bij de tegenstelling tussen arm en rijk opgemerkt dat ze arme mensen kennen die heel gelukkig zijn en rijke mensen die ongelukkig zijn.

Bij de lageropgeleiden klinkt meer boosheid door als de tegenstelling tussen arm en rijk aan de orde komt. Ze ervaren dat die tegenstelling steeds groter wordt en noemen voorbeelden uit hun eigen omgeving waar dat uit blijkt.

Opvallend is dat bijna alle hogeropgeleiden en een substantieel deel van de lageropgeleiden een grote tegenstelling zien tussen jongeren en ouderen. Bij de hogeropgeleiden duiden de jongere en oudere deelnemers deze tegenstelling op dezelfde wijze: ouderen hebben een beter arbeidsethos, worden ondergewaardeerd in de samenleving en op de arbeidsmarkt (leeftijdscriminatie) en lopen achter bij jongeren als het gaat om het adapteren van de nieuwste technologische ontwikkelingen.

Bij de lageropgeleiden duiden jongere en oudere deelnemers deze tegenstelling op verschillende wijze. De oudere deelnemers vinden dat de jongere generatie in het voordeel is: ze hebben een veel betere positie op de arbeidsmarkt. De jongere deelnemers vinden dat de oudere generatie in het voordeel is: ze hoeven niet zo lang door te werken en als ze in de 'goede' tijd een huis hebben gekocht, hebben ze nu een aardige kapitaaltje opgebouwd door de waardevermeerdering van hun huis.

Bijlage I: Gespreksleidraad

ons projectnummer:
4521

Gespreksleidraad

Project:	COB 4e kwartaal 2012
Methode:	focusgroepen
Datum onderzoek:	23 oktober 2012
Locatie:	Ferro Explore!
Aantal deelnemers:	n=16 (2 groepen met elk 8 deelnemers)
Tijdsduur:	2 uur en 15 minuten

Doel van het onderzoek

Het onderzoek heeft tot doel om na te gaan hoe men op dit moment denkt over de stand van zaken in onze samenleving. Wat gaat er goed, wat gaat er minder goed? Welke ontwikkelingen worden waargenomen? Hoe beoordeelt men de rol van de overheid en de politiek daarin?

Uitleg

Bij kwalitatief onderzoek worden geen 'vragenlijsten' afgenomen, maar wordt een gesprek gevoerd. Dit gesprek heeft een vrij format en zal voor iedere groep, of ieder individueel gesprek anders verlopen. Op deze manier kan het perspectief van de doelgroep het beste uit de verf komen.

Introductie 5"

De moderator legt de testsituatie uit:

- welkom;
- doel van het onderzoek: praten over stand van zaken in de Nederlandse samenleving;
- onafhankelijkheid onderzoeker;
- notulist, meekijkers en apparatuur;
- anonimiteit en rapportage;
- tijdsduur gesprek.

Voorstelronde 15"

De moderator laat iedereen zich voorstellen met voornaam, leeftijd en dagelijkse bezigheden zoals werk en hobby's. Doel: elkaar een beetje leren kennen, het groepsproces op gang brengen. Bij wijze van kennismaking wordt ook gevraagd om aan te geven waar men zich momenteel over opwindt en waar men juist blij van wordt.

Blok A: De stand van de samenleving 35"

In blok A wordt ingegaan op de algemene stand van zaken met betrekking tot de samenleving. Het gaat met name om de discussie: welke argumenten worden gebruikt en welke thema's worden in de discussie aangesneden? Punten die aan de orde komen zijn:

- Welke onderwerpen/thema's met betrekking tot Nederland leven op dit moment sterk? (Als het thema 'Haren' spontaan aan de orde komt doorvragen met welke maatschappelijke ontwikkelingen ze dit incident associëren: sociale omgangsvormen, opvoeding?)
- Waarop worden de thema's en onderwerpen gebaseerd: eigen ervaringen, media, verhalen van anderen.
In hoeverre heeft men het idee dat het in Nederland de **goede of juist de slechte kant** op gaat. (Inventariseer wie het idee heeft dat het juist de goede kant op gaat en wie juist het idee heeft dat het de slechte kant op gaat.)
- Welke redenen of argumenten worden gehanteerd om te concluderen dat het de goede dan wel de slechte kant op gaat in Nederland? Belangrijk hierbij is na te gaan welke onderwerpen in de discussie worden aangesneden, en hoe men elkaar probeert te overtuigen.
- Hierbij wordt nagegaan waarop men baseert dat het de goede of slechte kant op gaat: eigen ervaringen, media, verhalen van anderen?
- Hoe kijkt men tegen de economische crisis aan?
 - Is het iets dat de deelnemers bezighoudt?
 - Merkt men er zelf iets van?
 - Wie is verantwoordelijk voor de economische situatie (landen, regering, banken, EU, burgers zelf, bedrijven)?
 - In hoeverre vindt men de economische situatie zorgelijk?
 - Hoe ziet men de toekomst op kortere en langere termijn?
- Hoe kijkt men aan tegen het formatieproces dat op dit moment gaande is?
 - Volgt men de ontwikkelingen in Den Haag?
 - Wat vindt men ervan dat de PvdA en de VVD samen een regering proberen te formeren?
 - Wat verwacht men van de nieuwe regering bestaande uit VVD en PvdA?
 - In welke termen wordt erover gesproken: wordt het gezien als gebrek aan principes met als gevolg een slap compromissakkoord, of als over partijpolitieke belangen heen stappen en daadkrachtig de problemen aanpakken?
- Wat heeft men tot nu toe meegekregen van de plannen van het nieuw te vormen kabinet?

- Als men er iets van meegekregen heeft, welke maatregelen zijn dan top of mind, in zowel positieve als negatieve zin?

Blok B: bespreken van de vragen uit de vragenlijst 15"

De respondenten wordt gevraagd onderstaande stellingen schriftelijke te beantwoorden.

Wilt u van de volgende uitspraken aangeven in hoeverre u het ermee eens of oneens bent?

Wilt u uw antwoorden in de hokjes aankruisen?

	zeer oneens	oneens	neutraal	eens	zeer eens	ik weet het niet
De landelijke politiek is voor mij vaak te ingewikkeld om te kunnen begrijpen.						
De landelijke politiek is voor de meeste mensen te ingewikkeld om te kunnen begrijpen.						

Vervolgens worden plenair de volgende vragen gesteld:

- Wat heeft men ingevuld?
- Waarom heeft men dat ingevuld?
- Vult men beide vragen hetzelfde in of verschillend? (dit om na te gaan of men zichzelf als onvoldoende competent ziet om de politiek te volgen of dat men vindt dat de politiek überhaupt te ingewikkeld is en dat het dus niet aan de burger ligt)

Blok C Verdiepingsthema 1: Europa en de rest van de wereld 30"

- Welk beeld heeft men van de rol die Nederland op dit moment in Europa speelt?
- Hoe wordt er op dit moment volgens de deelnemers binnen Europa tegen Nederland aangekeken?
- Hoe zou Nederland zich volgens de deelnemers moeten opstellen binnen de EU?
- Wat zijn daarvoor de argumenten?
- In welke mate speelt eigenbelang daarbij een rol?
- In hoeverre moet Nederland zich bemoeien met de rest van de wereld (denk aan ontwikkelingssamenwerking, vredesmissies, actieve deelname aan internationale organisaties, klimaatconferenties, et cetera)?
- Waarom moet Nederland zich wel/niet bemoeien met de rest van de wereld?
- Is Nederland überhaupt iets verplicht aan andere landen?
- Waar ligt de grens, wanneer zou Nederland zijn bijdrage moeten leveren aan het oplossen van problemen elders?
- Hoe zit dat met terreinen als Griekenland, defensie en ontwikkelingssamenwerking?
- In hoeverre is het in het belang van Nederland om zich met de rest van de wereld te bemoeien? (doorvragen op welke manier het in het belang van Nederland is)?

- In hoeverre zouden morele verplichtingen (solidariteit, humaniteit) daarbij een rol moeten spelen?

Aan de groep wordt de volgende (op de flip-over geschreven) stelling getoond:

De Nederlandse regering moet zich minder richten op het buitenland en meer op de problemen in eigen land.

- Wat vindt men van deze stelling? (Doorvragen naar argumenten voor het wel/niet onderschrijven van de stelling)

Blok D Verdiepingsthema 2: tegenstellingen tussen groepen 30"

Je hoort wel eens over tweedeling en tegenstellingen tussen groepen in de samenleving.

- Heeft men het gevoel dat hiervan in Nederland sprake is?
- Zo ja, tussen welke groepen bestaan er dan tegenstellingen?
- Merkt men daar zelf wat van? En zo ja, op welke manier? Ervaart men het zelf wel eens of heeft men er voornamelijk over vernomen in de media?

De deelnemers wordt gevraagd de volgende vraag schriftelijk te beantwoorden:

Hieronder staan steeds twee sociale groeperingen die van elkaar verschillen en zelfs wel eens in strijd met elkaar zijn. Kunt u telkens aangeven hoe groot volgens u in ons land de tegenstelling is tussen deze twee groepen. Slechts één antwoord mogelijk

Hieronder staan steeds twee sociale groeperingen die van elkaar verschillen en zelfs wel eens in strijd met elkaar zijn. Kunt u telkens aangeven hoe groot volgens u in ons land de tegenstelling is tussen deze twee groepen.

Slechts één antwoord mogelijk

de tegenstelling in ons land	Ze er groot	Groot	Niet zo groot	Helemaal geen tegenstelling	Weet niet	Is die tegenstelling een probleem? (ja/nee)
tussen arme mensen en rijke mensen						
tussen allochtonen en autochtonen						
tussen de arbeidersklasse en de middenklasse						
tussen lager- en hogeropgeleiden						
tussen werkgevers en werknemers						
tussen vrouwen en mannen						
tussen werklozen en mensen die werk hebben						
tussen jongeren en ouderen						

De antwoorden worden plenair besproken:

- Tussen welke groepen ziet men wel/geen grote tegenstellingen?
- (bij groepen waar men (zeer) grote tegenstellingen ziet) Hoe zien die tegenstellingen eruit? Heeft men daarvan voorbeelden uit de eigen omgeving of elders?
- Hoe komt het dat tussen deze groepen grote tegenstellingen bestaan?
- In hoeverre vormen de geconstateerde tegenstellingen een probleem?
- Wat zouden de gevolgen van die tegenstellingen kunnen zijn?
- Kunnen er bijvoorbeeld spanningen/conflicten tussen groepen ontstaan? En zo ja, tussen wie en wat zouden aanleidingen kunnen zijn?
- Maakt men zich daar wel eens zorgen over?
- Hoe zou je tegenstellingen tussen groepen kunnen verminderen of op kunnen lossen?
- Wie moet daar de verantwoordelijkheid voor nemen?

Afsluiting en evaluatie 5"

- Uitleg dat het SCP deze groepsdiscussies organiseert in opdracht van de regering om na te gaan wat er leeft bij de bevolking. Ga na wat men daar van vindt.

Bijlage II: Respondentenoverzicht

Datum: 23 oktober 2012

Tijd: 17:00-19:15

Sekse	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonplaats
Man	23	Wo	Student	Tilburg
Vrouw	48	Hbo	Nu:Huismoeder En Postbode (Was Wijkverpleegkundige	Vught
Man	20	Hbo	It Medewerker Ziekenhuis En Student Bestuurskunde	Tilburg
Vrouw	32	Hbo	Assistent Accountmanager	Tilburg
Man	65	Hbo	Prepensioen Milieu Consulent Bij Essent	Tilburg
Vrouw	24	Hbo	Persoonlijk Begeleider	Kaatsheuvel
Vrouw	59	Hbo	Management Assistente	Veghel
Man	27	Hbo	Ict Applicatiebeheerder	Rosmalen

Datum: 23-10-2012

Tijd: 19:45-22:00

Sekse	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonplaats
Vrouw	35	Mbo	Stewardess	Tilburg
Vrouw	36	Mbo	Coupier Bij Holland Casino	Tilburg
Man	63	Mbo	Pensioen	Tilburg
Man	47	Mbo	Op Het Moment Werkzoekend	Vught
Vrouw	39	Mbo	Interim Adviseur Woningcorporaties Zzp-Er	Sprang-Capelle
Man	61	Mbo	Momenteel Burnout, Zeikwet	Tilburg
Man	33	Mbo	Woonbegeleider Maatschappelijke Opvang: Medewerker Instroomhuis	Vlijmen
Vrouw	39	Mbo	Administratief Medewerkster (Opleidingen)	Schijndel